

M. Külahçı
Z. Pehlivan

Fırat Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi

Genel eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen "özel eğitim" hizmetlerinin devlet tarafından ele alınması günümüzde Anayasal bir zorunluluktur. Anayasa'nın (1982) 42. maddesine göre, "kimse, eğitim ve öğretim hakkında yok-sun bırakılamaz" hükmüne paralel olarak, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 8. maddesinde de "özel eğitim ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır" (Resmi Gazete, 1973) biçimindeki ifadeyle konunun önemi yasal bir temele dayandırılmıştır.

Uluslararası ölçütlere göre özel eğitime ihtiyaç gösteren çocuk ve gençlerin zorunlu öğrenim çağındaki nüfusa oranı % 14 olarak kabul edilmektedir. Ülkemizde 1990 nüfus sayımına göre 4-18 yaş arası yaklaşık 3.5 milyondan fazla özel eğitime muhtaç çocuk ve gencin olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayının ise ancak % 0.74'ü (21910 çocuk ve genç) özel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmektedir (MEB, 1991). Sayı ve nitelik olarak istenilen düzeyde olmayan bu durum, özel eğitime ihtiyaç gösterenlerin ne oranda ihmal edildiğini ortaya koymaktadır.

Özürli gençlerin, toplum dışına itilmesi yerine toplumda daha kolay kaynaşmaları, eğitim olanaklarından ve teknolojiden sonuna kadar yararlanmalarına bağlıdır. Bu nedenle, bu kişilerin toplumsallaşmalarına yönelik eğitim uygulamaları yapabilmek, özürliülerin gösterdikleri özellikleri belirlemek ve bu özellikler doğrultusunda eğitim programları yapmak ve uygulamakla mümkündür.

Özürli Gençlerin Özellikleri

Özel eğitime ihtiyaç gösteren gençler özür türlerine, bireysel özelliklerine ve buldukları toplumsal çevrenin tutum ve davranışlarına göre farklı özellikler gösterebilmektedir. Bu özellikleri fiziksel, ruhsal ve toplumsal bakımdan üç grup altında toplayabiliriz.

a. Fiziksel Özellikler:

- Organ eksikliğinden dolayı bireysel ihtiyaçları karşılayamama
- El becerisinde eksiklik
- Organ noksanlığından dolayı rahat hareket edememe
- Algılamada yavaş davranma ve yavaş tepki gösterme
- Yetersiz beslenmeden dolayı fiziksel estetiğin bozuk oluşu

b. Ruhsal Özellikler:

- Aşağılık duygusu veya büyüklük kompleksi içerisinde olma
- İçer kapalı bir davranış sergileme
- Hırçın davranışlarda bulunma
- Kendine güvensizlik duyma
- Toplumdan uzak durma

c. Toplumsal Özellikler

- Rahat iletişim kuramama
- Toplum tarafından kabul görmeme ve red edilme
- Okul başarısında düşme
- Bir iş edinme ve o işi sürdürmede zorluk çekme
- Genel uyum zorluğu çekme gibi özellikler göstermektedirler.

Bu özellikleri dikkate alarak, özel eğitime ihtiyaç gösteren gençlerin günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde bir beceriye sahip olmaları ile topluma ve ailesine yük olmaktan kurtulup, üretken ve kendi kendine yeter düzeyde bir eğitim verilmesi arzulan bir durumdur. Bu konuda yapılması gerekenlerin başında ise özürli gençlerin hareket yeteneklerini, spor ve etkileşim becerilerini artırmak için fizyoterapi ve rehabilitasyona yönelik programlar oluşturmak gelmektedir. (Kayhan, 1993, s. 14).

Rehabilitasyon, özürli bir kişinin normal fiziksel, mental, sosyal ve mesleki yaşantısının yeniden oluşturulabilmesi için uygulanan maksimum potansiyel kazandırıcı bir tedavi ve eğitim sürecidir. Rehabilitasyonda önemli olan, kişinin kendine ve topluma faydalı bir birey haline getirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılmasıdır. Rehabilitasyon yoluyla özürliülerin topluma yeniden kazandırılmaları 20. yüzyılın tıp alanındaki temel başarılarından birisi haline gelmiştir (Ergun, Algun ve Dolunay, 1990, s. 123). Gerek rehabilitasyon amaçlı ve gerekse özürliünün toplum tarafından kabulü, onda yaşama zevkini uyandırma, kendine güven ve benlik saygısının gelişiminde modern dünyada spor faktöründen büyük oranda yararlanılmaktadır (Auxter and Pyfer, 1985). Bu durum göz önünde bulundurularak, ülkemizde yeterli olmasa da özürliülere yönelik sportif etkinlikler yapılmaktadır.

Özürli Gençlerin Eğitiminde Sporun Yeri ve Önemi

Özel Eğitime ihtiyaç gösteren gençlerin eğitiminden kendi kendine yeter ve daha mutlu yaşayabilmeleri amaçlanmaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesi, onların bazı ihtiyaçlarının az da olsa giderilmesine bağlıdır. Herbiri farklı özellik taşıyan bu gençlerin, ihtiyaçlarının giderilmesinde bazı beceriler kazanmaları onlara yaşantılarında yardımcı olacaktır. Bu amaca ulaşmada ise spor olgusu önemli rol oynayacaktır.

Değişik özür türlerinde özürli çocuk ve gencin psikomotor özelliklerinde dengesizlik, koordinasyonsuzluk görülmektedir. Bu motor becerilerin gelişimi, bireyin zihinsel, duygusal ve toplumsal gelişimi ile ilişkilidir. Zihinsel gelişimin hareket yolu ile keşfetme sonucu olduğu Piaget'in (1952) çalışmaları sonucu ortaya çıkmıştır. (Gökmen, 1988, s. 62). Bu nedenle özürliülerin bazı beceriler geliştirmesi ve bu becerilerini bireysel ihtiyaçlarının giderilmesinde koordineli bir biçimde kullanmaları, onların değişik şekillerde yaptıkları kassal çalışmaların oranına bağlıdır.

Özürli gençlerin topluma kazandırılması ve üretken biçimde onların değerlendirilmesi yolunda etkinlikler yapılması, çağdaş dünya görüşünün de bir gereğidir. Bu durumun gerçekleştirilmesi özürli gençlerin kültür, sanat, spor, izcilik ve kampçılık gibi etkinliklere katılmaları için gerekli ortamın yaratılmasıyla mümkündür. Böylesi etkinlikler, özürliülerin kendi başlarına kalıp sadece özürlerini düşünüp karamsarlığa kapılmadan koruyacağı gibi, yeni beceriler kazanma ya da becerileri ortaya koyması bakımından, kendilerine olan güvenlerini artıracaktır (MEB, 1991).

Özürliülerde duygusal ve toplumsal gelişim birbiri ile karşılıklı etkileşim halindedir. Duygusal gelişim tam olarak kazanıldıktan sonra ancak birey topluma katkıda bulunabilir. Buna bağlı olarak özürli birey yaptığı işte sportif etkinlikler

aracılığıyla daha verimli olabilir. Özürlünün birey olarak kendine kabul etmesiyel ancak çevresine uyum sağlayabilmesi mümkün olabilmektedir (Barrow, 1977, s. 125).

Spor, bireyin toplumsallaşmasına önemli derecede katkı sağlar. Toplum tarafından reddedilme, kabul edilmeme hissi ile yaşayan özürlüler, sportif etkinlikler aracılığı ile elde edecekleri başarılar sonucu ödüllendirilmeleri kendilerine olan öz güvenlerinin gelişmesine yardımcı olacaktır. Özel eğitime ihtiyaç gösteren gençlikte sporun klasik egzersizlere göre üstünlüğü, özürlü genci eğlendirmesinde ve hayata bağlamasındadır. Özürlülerin rehabilitasyon programları içinde sportif etkinliklere yer verilmesinin amacı da bu doğrultudadır. Böylece, spora aktif olarak katılan gencin, psikolojik dengesi düzelecek ve özürüne rağmen hayatı olduğu gibi kabul edebilecektir.

Özürlü gençlerde fazlasıyla bulunan ruhsal çöküntü ve bunalımlar bireyde yaşama sevincini yok etmekte ve dolayısıyla hem kendine hemde çevresini karamsarlığa sürüklemektedir. Araştırma bulgularına göre, sportif etkinliklere katılan bu tip kişilerde bulunan ruhsal sorunlar, önemli ölçüde ortadan kalkmaktadır. Tedavi altına alınmış depresif özellik gösteren hastaların iyileşmelerine de önemli ölçüde yardımcı olduğu saptanmıştır. Yine hareketsiz ve kapalı ortamda bulunan özürlülerde kas, eklem ve kemik hastalıklarının yanısıra, kalp-damar hastalıkları da görülmektedir. Yapılan sportif etkinliklerin bu tür rahatsızlıkları ortadan kaldırdığı bilinmektedir (Erkan, 1982, s. 32-33). Bu çeşit hastalıklardan kendilerini korumayı başarabilen özürlüler çevrelerinde daha mutlu bir kişilik sergilemektedirler.

Ağır bedensel sakatlıklar çocuk ve gençlerde anormal hareket ve davranış biçimlerinin gelişmesine de yol açmaktadır. Bu da gencin içine kapanık, karamsar, anti-sosyal yönde tutum ve davranış geliştirmesine neden olmaktadır (Kalyon, 1990, s. 135). Sporun amaçlarından birisi de başarı kazanmak ve fiziksel uygunluğu korumaktır. Dolayısıyla, spora aktif olarak katılan genç, fiziksel olarak güçlenmenin yanısıra, psikolojik yönden de desteklenerek, özürüne rağmen hayatı olduğu gibi kabul edebilecektir. Çünkü spor, aşağılık duygusu ve anksiyete karşı bireyi koruyan en güçlü ilaç olarak rol oynamaktadır (Ergun, Algün ve Dolunay, 1990, s. 125).

Her spor etkinliği özürlüler için toplumsal bir deneyimdir ve çoğunlukla duyguları içerir. Bu tür etkinliklere katılan özürlüler hareketler aracılığı ile duygularını ifade etme olanağı bulur. Saldırganlık, öfke, utangaçlık, kıskançlık gibi duygularda boşalım ağlar ve aynı zamanda bu duyguları kontrol etmesini öğrenir. Hurlock'a (1978) göre baskı altındaki duygusal enerjiden kurtulmanın yolu spor ya da oyun etkinliklerine düzenli olarak katılmaktır (Gökmen, 1988, s. 65).

Özürlülerin özelliklerine göre yaşantıları içerecek oyun ortamının hazırlanması, onların başarıya ulaşmalarını sağlayabilir. Böyle bir ortamda bireyin kendine güveni artar ve başarısı öğrenmek için kendine ödül olur. Bu oyun ortamında çeşitli fiziksel etkinliklere yer verilerek, bazı beceriler de geliştirilebilir. Böyle her özürünün kişisel

başarıyı yaşama olasılığı artar. Özürlüler tarafından bu başarının yaşanması, spora ilişkin olumlu tutum geliştirmesine katkıda bulunacağı gibi, bu tür etkinliklere katılmayan diğer özürlüleri de spor ortamına çekmede etken olabilecektir.

Spor faaliyetlerine katılma aynı zamanda bireyde benlik bilincinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Benlik bilinci bireyin "ne olduğu", "ne olmak istediği", "çevresinde nasıl tanındığı" gibi konuları içerir (Bıyıklı, 1989, s. 10; Köknel, 1982, s.78). Birey bu bilince ancak kendini başkalarıyla karşılaştırdığı zaman ulaşabilir. Çocuk ve genç, akranlarıyla oynamaya başladığı zaman kendisinin güçlü ve zayıf yönlerini anlayabilir. Kendini bu şekilde tanıyan ve kabul eden bireyin eksik olan fiziksel becerilerinin gelişmesinde sportif etkinlikler önemli rol oynayabilecektir.

Özürlü gençlerin sportif yarışmalara katılmaları, yaşamları boyunca onları aktivite içerisinde tutması açısından önemlidir. Spor, ruhsal yapıya sağladığı destek yanında disiplin, güven, rekabet ve arkadaşlık hislerini uyandırarak, gencin topluma dönme ve yararlı olabilme olanaklarını da hazırlamakta ve artırmaktadır. Bu da, yapılan egzersizler ile özürlü gence yalnızca hareket özgürlüğü kazandırmak değil, günlük yaşantısında bağımsız ve üretken bir kişi haline gelmesine yardımcı olmada sporun en uygun yol olduğunu bize göstermektedir.

Özgün eğitim kurumlarında bireysel farklılıkların varlığı bilinen bir gerçektir. Ancak öğretmenlerin, ana-babaların ve eğitim yöneticilerinin, bu bireysel farklılıkları ortaya çıkaracak biçimde ki uygulamaları da oldukça yetersizdir. Bu kurumlarda beden eğitimi derslerinde oyun aracılığı ile bireysel farklılık gösteren öğrencilerin tesbit edilmesi mümkündür. Çünkü çocuk duygularını en iyi oyun ortamında anlatır. Aynı zamanda çocuk sevincini, nefretini, sevgi arayışını, saldırganlığını ve hepsinden önemlisi de fiziksel becerisini oyun ortamında sergiler (Özdoğan, 1988, s. 2). Bu nedenle, çocuğun bireysel özelliklerinin tesbit edilip gerekli önlemlerin alınmasında sportif etkinliklerin araç olarak kullanılması önem kazanmaktadır.

Buradan hareketle sonuç olarak şunu söyleyebiliriz, Yapılan sportif karşılaşmalarda özürlü olanların, özürlü olmayanlara oranla kendilerine imrenilecek boyutta centilmen davrandıklarının görülmesi, aslında, onların gerçek yüzünü görmeye ve bunu açığa çıkarmaya fırsat vermeyenlerin en büyük özürlü insanlar olarak kabul edilmesi gerektiğidir.

Özel Eğitime Yönelik Spor Organizasyonları

Sağlıklı bireylerin bedensel ve ruhsal gerilimlerinden kurtulmaları ve yaşam koşullarına fiziksel uygunluk sağlayabilmesi için önerilen sportif etkinlikler, özürlü kişiler tarafından yapılabileceği uzun yıllar hiç düşünülmemiştir. Özellikle II. Dünya Savaşından sonra pek çok özürünün ortaya çıkması, rehabilitasyon konusunu gündeme getirmiştir. Ancak, rehabilitasyon ile ulaşılmak istenen amaç farklılaşmıştır. Özürlü kişiye kazandırılacak en önemli olay onun yeniden dünya ile iletişimini sağlamaktır. Bu amaçla, Sir Ludwig Gutmann'ın 1994 yılında ilk olarak özürlülerin tedavisinde oyun ve yarışma tarzında spor uygulamaları yaptırmaya başladığı bilinmektedir.

Gutmann, spor fikrinin fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak özürlülerde toplumla iletişime geçmenin en kolay yolu olduğunu göstermiştir. (Ergun, Algun ve Dolunay, 1990, s. 124; Kalyon, 1990, s. 133). Bu uygulamadan sonra birçok ülkede özürlülerle ilgili spor federasyonları kurulmuş ve etkinliklerde bulunmaya başlamışlardır.

Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu Programı'nda beden eğitimi dersinin açıklamalar bölümünde şöyle denilmektedir. "Genel olarak bu öğrencilerin büyük ve küçük adelerini kullanmalarında, normallere göre gerilik ve ayrılık görülür. Yalnız bu ayrılık sebeplerini geri zekallığa bağlamayız. Çünkü bu çocuklar çevrelerinde gerekli araştırmaları yapmaktan yoksun bırakılırlar" (MEB, 1990). Bu açıklama bize çocukların hareket yolu ile yeteneklerinin geliştirilmesine olanak verecek ortamların ve organizasyonların yapılması gerektiğini göstermektedir.

Dünyada ilk kez 1960 yılında Roma Olimpiyatlarından sonra, olimpiyat stadında ve olimpiik yarışma kurallarına bağlı kalınarak Özel Olimpiyatlar yapılmaya başlanmış ve günümüze kadar her yıl sürdürülerek devam ettirilmiştir. (Kalyon, 1990, s. 133). Özel olimpiyatlar basketbol, bowling, frizbi, cimnastik, buz kayağı, hokey, yüzme, voleybol, futbol, atletizm, tekerlekli koltuk ve güreş olmak üzere toplam 13 spor dalında; 8-9, 10-11, 12-13, 14-15, 16-17, 18-19, 20-29, 30 ve üstü yaş olmak üzere 8 grupta kız ve erkek kategorilerinde düzenlenmektedir (Auxter and Pyfer, 1985). Düzenlenen bu olimpiyatlarda olimpiik kurallara olabildiğince bağlı kalmak amacıyla, bazı kurallar getirilmiş ve hangi özürünün ne tür sporlar yapabileceğine dair sınıflandırmalar da yapılmıştır. (Kalyon, 1990, s. 134).

Ülkemizde, işitme ve konuşma özürlüleri sınıfı, spor ile ilgilenen ve spor yapma konusunda en fazla sporcusu olan grubu teşkil etmektedir. Bu grup 27 ilde 32 spor kulübünde örgütlenerek 1969 yılından bu yana spor faaliyetlerini sürdürmekte olup, Avrupa organizasyonlarına üyedirler. Bu grubun civarında lisanslı sporcusu vardır ve yüzme, güreş, atletizm ve futbol dallarında spor yapmaktadırlar (Spor Şurası, 1990, s. 132).

Ortopedik Özürlüler Federasyonu'na bağlı olan Türk Sportif Çocuklar Derneği ulusal ve uluslararası olimpiik spor etkinliklerine katılmaktadır. Bu grup 1991 yılına kadar yapılan Dünya Özel Olimpiyat Oyunlarına katılımı gerçekleştirmiştir. Yurdumuzda ise belli başlı illerde atletizm, yüzme, basketbol, voleybol ve masa tenisi gibi spor dallarında özürlülere yönelik düzenlenen müsabakaları sayabiliriz. Bunların dışında özürlülere yönelik organize bir spor etkinliği yoktur (Spor Şurası, 1990, s. 132).

Eğitim Ortamlarının Düzenlenmesi

Özel eğitimde spor uygulamaları özür türlerine göre farklılık göstermelidir. Seçilecek olan spor türü özür türünün kapasitesine uygun olmalı, yetersizliklerini fazla zorlamamalı ve özür türü fonksiyonel iyileşmesine yardım etmelidir. Aynı zamanda yetenekleri ve ilgisi doğrultusunda olmasına ve fiziki ortamın da özür türüne göre hazırlanmasına ayrıca özen gösterilmelidir. Bedensel ve zihinsel özürlüler ile uyum zorluğu çekenlerin bireysel yapı ve seviyelerine göre sportif etkinlikler ve hareketler oluşturularak, uzman kişiler tarafından uygulanması daha yararlı sonuçlar doğuracaktır.

Eğitim ortamı düzenlemede dikkat edilecek bir başka hususta toplumsal ortamın düzenlenmesidir. Gencin rahat ilişki kurabileceği akranlarıyla aynı ortamda olmasına özen gösterilmelidir. Günümüzde özür türüne ve seviyesine göre eğitim-öğretim ortamları özel okul, özel sınıf ve kaynaştırma şeklindedir. Altıncı Beş Yıllı Kalkınma Planı'nda (1990) ileriyeye dönük olarak şu tedbir alınmıştır. Dünyadaki modern yaklaşımlar gereği, özel eğitime muhtaç çocuk ve gençlerin, akranları arasında eğitim görmeleri için kaynaştırma uygulamasının yaygınlaştırılması ve niteliğin yükseltilmesi yolunda çalışmalar yapılacağı belirtilmektedir (DPT, 1990, s. 294). Buna rağmen, yapılan araştırmalara göre yönetici ve öğretmenlerin genellikle bütünleştirme şeklinde eğitime pek sıcak bakmadıkları ortaya çıkmıştır. Yöneticiler okullarına ve öğretmenler de sınıflarına özür türü çocuk almak istememekle birlikte, bütünleştirme yararına da çok az inandıkları araştırmalarla bulunmuştur (Civelek, 1991, s. 50).

Eğitimi yalnızca yetkililere vermek yetersizlere vermek gibi bir uygulama savunulamayacağına göre, belli sağlık sorunu (özür türü) olanların da spor uygulamalarından yararlanabilecekleri ortamları oluşturmak gerekir. Bu sorunun çözümünde öğretmen-öğrenci-anababa üçgeninin koordineli çalışması ve ders programlarının bu yönde hazırlanması yararlı sonuçlar doğuracaktır. İlk ve orta öğretim kurumlarında spor etkinlikleri, her bireyin kendi fiziksel sağlık ve yeterliliği ölçüsünde katılacağı ve kendini ifade edebileceği etkinliklerdir. Bu bakımdan, okullarda beden eğitimi dersinden öğrencilerin fiziksel özür türlerinden dolayı "muaf" olma konusu önemli bir sorun olarak güncelliğini korumaktadır. Gencin derslere katılmayıp bir kenarda durması, arkadaşları arasında tartışma konusu olacağı gibi, çocukta olumsuz psikososyal davranışların gelişmesine de neden olabileceği düşünülmelidir.

Ayrıca, beden eğitimi ders içeriklerinin işlenmesi sırasında öğretmen, sınıfta bulunabilecek özür türü gençlerin özür türlerini hatırlatacak türde faaliyetlerde ve davranışlardan öğretmen özellikle kaçınarak, özür türüne kolay gelecek ve eşit koşullarda mücadele etme olanağı verecek ortamın hazırlanmasına özen göstermesi gerekir.

Özel eğitime yönelik okul ve sınıflarda beden eğitimi ve spor uygulamalarından beklenen fayda elde edilebilmesi için temel öğretim ilkeleri (çocuğa yönelik, bilinenden bilinmeye, yalından karmaşığa, yakından uzağa, ayanilik, somuttan soyuta ve ekonomiklik) doğrultusunda şu kurallara uyulması gerekmektedir (MEB, 1990).

1. Hareketler elden geldiğince açık ve temiz havada yapılmalıdır.
2. Hareketlerin yapılmasında önce büyük organlar sonra da küçük organlar sonra da küçük organlar olacak şekilde sıralama yapılmalıdır.
3. Oyuna ve oyun aracılığı ile harekete ağırlık verilmeli, oyun alanı daha küçük ve kullanılan araç-gereçler daha büyük olmalıdır.
4. Oyun takımları kalabalık, temposu yavaş ve zaman kısa olmalıdır.
5. Öğretmen çocuğun cesaretini kırarak sözler kullanmaktan, tavır ve davranışlardan özenle kaçınmalıdır.

- Öğretmen çocuğun cesaretini kırarak sözler kullanmak tan, tavır ve davranışlardan özenle kaçınmalıdır.
- Öğrenciler için tehlikeli olabilecek hareketler yaptırılmamalıdır.
- Sportif faaliyetler özürünün beden ve ruhsal ihtiyaçlarına, ilgilerine uygun biçimde olmalıdır.
- Sürekli dikkat isteyen, karmaşık kuralları olan oyun ve hareketlerden kaçınılmalıdır.
- Normal okullarda özürü çocuk ve gençler arkadaşlarınca sevmeyen ve istenmeyen kişiler olabilir. Onların sportif faaliyetlerde gösterecekleri başarılar diğer çocuklarla kaynaşma aracı olarak kullanılmalı ve bu konuda öğretmen titiz bir davranış içerisinde olmalıdır.
- Spor araç-gereç ve malzemelerinden özürülülerin eşit oranda faydalanmalarına özen gösterilmelidir.

Özel eğitimde amaca uygun bir eğitimin yapılabilmesi bu konuda yetişmiş uzman personelin niteliğine bağlıdır. Bu alana hizmet edecek türde yetiştirilecek beden eğitimi öğretmenleri şu nitelikleri taşıması gerekir (Civelek, 1991, s. 51; Tamer, 1988, s. 187).

- Özürü çocuklarla çalışabilmek
- Özürülülerin dışlanmaması için uygun sınıf atmosferi yaratabilmek
- Öğrenciler ile kişisel ilişkiler geliştirebilmek
- Davranış yöntemi teknikleri kullanabilmek
- Sınıf yönetiminde, grup çalışmalarında, öğrencilerin bazı faaliyetlerinin organizasyonunda ve materyal kullanımında özürü gençleri de gözönüne alabilmek
- Karar vermede öğrencilerin katkıda bulunmalarını sağlayabilmek
- Bireysel öğretim yapabilmek
- Anne-baba ve ilgili uzmanlarla işbirliği içine girerek, onlarla birlikte çalışma teknikleri kullanmak gibi rolle ri üstlenmeleri gerekmektedir.

Personel Eğitimi ve İstihdamı

Özel eğitim; özürülülerin taranması, eğitimi, rehabilitasyon ve bunların izlenmesine kadar olan hizmetlerde çok ve değişik türden personelin bazen tek başına, bazen bir arada çalışmasını ve disiplinler arası yaklaşımı gerektiren bir hizmettir. Bu nedenle özel eğitimde personel önemli bir sorundur. Sorunlardan birisi bu alanda yetişmiş uzman öğretmenin azlığı ya da çoğu bu görev için olmayışıdır. Eğitilmiş uzman öğretmen eksikliği ülkemizde normal okul sınıf öğretmenleri arasında yapılan atamalarla doldurulmaktadır (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1989, s. 275) Bu durum ise amaca uygun bir eğitimin yapılmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

Özel eğitim hizmetleri normal eğitim hizmetlerine göre çok daha zor, yorucu ve hatta üzücü olduğu için normal okul ya da sınıf öğretmenliğinden gelen öğretmenler hizmette uzun süre kalmak istememektedirler. Biraz deneyim kazandıktan sonra görevden ayrılmakta, yerlerine hiç deneyimleri olmayanlar atanmaktadır. Bu durum ise, yöneticiler tarafından önlenmesi gereken bir sorun olarak güncelliğini koru-

maktadır. Dolayısıyla, özel eğitim okullarında ve ya özel sınıflarda görev yapan beden eğitimi öğretmenleri, konu ile ilgili herhangi bir eğitim almadıklarından ve çoğu okullarda da beden eğitimi öğretmeni olmadığından, bu çocuk ve gençlerin spor yolu ile eğitimleri eksik kalmaktadır.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Plan'ında (1990), özel eğitime muhtaç çocuk çağ nüfusunun % 25'inin okullaşmasını sağlanacağı ve özel eğitim alanında görev yapan öğretmenler özel program çerçevesinde hizmet içi eğitimden geçirileceği biçimde ifade edilen hedef (DPT, 1990, s. 290), özel eğitim alanında ki ihtiyacı karşılamak amacıyla, yeni personel yetiştirilmesi ve istihdam edilmesi anlamına gelmektedir.

Ülkemizde ortopedik, işitme ve zihinsel özürülüler için öğretmen yetiştiren kurumlar az da olsa bulunmaktadır. Ancak, beden eğitimi ve spor alanında özel eğitime yönelik öğretim yapan herhangi bir kurum olmadığı gibi, beden eğitimi öğretmeni yetiştiren kurumların programlarında da bu konuya gerekli önemin verilmediği görülmektedir.

Araştırma Sonuçları

Özel eğitime muhtaç çocuk ve gençlerin eğitiminde sporun yeri ve önemi konusunda Elazığ il merkezindeki beden eğitimi öğretmenleri (20 kişi), spor yöneticileri (2 kişi), Psikolog (1 kişi) ve sosyal hizmet uzmanlarıyla (3 kişi) görüşme yolu ile yapılan araştırmada konu ile ilgili tutum, davranış ve önerileri toplanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir:

- Beden eğitimi öğretmenlerinin hepsi "özel eğitim"le ilgili bir eğitim almadıklarını belirterek, bu kavramı dahi doğru ifade edememişlerdir. Öğretmenler, çalıştıkları kurumlarda buna ihtiyaç duyduklarını, öğretim ilke ve yöntemlerinde yetersiz kaldıklarını ve kendilerince bazı yöntemler geliştirdiklerini fakat bunun yetersiz kaldığını belirtmişlerdir.

- Öğretmenlerin çoğunlukla okullarında uyum güçlüğü gösteren öğrencilerle karşılıklı konuşma, bazı durumlarda da derse almama gibi uygulamalar yaptıkları, bir kısım beden eğitimi öğretmenleri de bu tür öğrencilerle ders dışında bireysel çalışma yaptıklarını belirtmişlerdir.

- Beden eğitimi öğretmenleri özel eğitime ihtiyaç gösteren çocuk ve gençlerle sporun yeri ve önemini şu şekilde ifade etmişlerdir.

- Hareketli yaşam bireye yaşama sevinci verecektir.
- Spor ile kazanılan beceriler bireyde güven duygusu geliştirecektir.
- Performans gösteren özürülüler diğerlerine moral kaynağı olacaktır.
- Bir işi başarmanın verdiği mutluluk bireyi, ailesini ve toplumu olumlu yönde etkileyecektir.
- Oyun yolu ile zeka seviyeleri gelişecektir.
- Rehabilitasyon hizmeti görecektir.
- Düzgün bir fiziğe sahip olması öz benliğini doyuracaktır.
- Yaptığı işte verimliliği artacaktır.
- Tüketici olmaktan çıkıp üretken olması sağlanacaktır.
- Çocuk ve gencin toplumsallaşmasına yardımcı olacaktır.

● Beden eğitimi öğretmenlerinin bu konuda, sporun nasıl organize edilmesi gerektiğine yönelik görüşleri özet olarak şu şekildedir.

- Beden eğitimi dersi için alman raporların kaldırılması nı,
- Bu gruba yönelik faaliyetlerin oyun formunda organize edilmesini,
- Öğretmen yetiştiren okulların eğitim programlarında bu konuya önem verilmesi,
- Okullarda bulunan spor salon, saha ve malzemenin özürülüler dikkate alınarak yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

● Psikolog ve sosyal hizmet uzmanları, özel eğitimde sportif faaliyetlerin önemine inandıklarını belirterek, bu tür faaliyetlerin özürülünün fiziksel ve ruhsal durumuna göre uzan kişiler tarafından yapılırsa fayda sağlayacağını, aynı zamanda sportif faaliyetlere katılan özürülülerin sporun doğasında bulunan oyun aracılığı ile bir süre kendi sorunlarından uzaklaştığı gibi, yeni beceriler geliştirmesi de bireye güven ve yaşama sevinci vereceğini belirtmişlerdir.

● Spor yöneticileri, özel eğitimle ilgili herhangi bir çalışma içerisinde olmadıklarını, bu konuda yetişmiş insan gücü eksikliği çektiklerini, yeterli düzeyde ve uygun spor araç ve gerece sahip olmadıklarını belirterek, özürülülere yönelik spor ortamlarının hazırlanmasını, bu konuda spor kulüplerinin duyarlı olmalarını ve teşvik edilmelerini, özürülülerin eğitimine yönelik kamuoyu yaratılmasında spor organizasyonlarının önemli rol oynayacağını ifade etmişlerdir.

● Çocuk Islah Evi yöneticileri yeterli sayı ve nitelikte uzman personele sahip olmadıklarını, sportif faaliyetlere katılan çocuk ve gençlerin daha düzenli, disiplinli, uyumlu ve hoşgörülü olduklarının gözlendiğini, iyi hal göstererek tahliye olanların büyük çoğunluğunun sportif faaliyetlere aktif olarak katılanlardan oluştuğunun tespit edildiğini, spor karşılaşmalarında alınan olumlu sonuçlar kurumda büyük sevinç yarattığı ve aynı zamanda bu faaliyetlere katılmayanların da bu durumdan olumlu yönde etkilendiklerinin gözlendiğini belirtmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Genel eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen özel eğitim konusunda istenen oranda bir kamuoyu oluşturulamamıştır. Fakat, konuyla ilgili aydın kesimde özel eğitime ayrı bir önem verilmesi ve bu alanda düzenlemelerin yapılması için yaygın bir görüş birliği bulunmaktadır. Bu konuda kamuoyu oluşturulmasında iletişim araçlarının yanısıra spor organizasyonları da yardımcı olabilmektedir. Ancak bu yönde bir çalışma yapabilecek ve yürütecek yetişmiş insan gücüne önemle ihtiyaç duyulduğuda bir gerçektir.

Öz olarak, özel eğitime ihtiyaç gösteren çocuk ve gençlerin toplumsal, ruhsal ve fiziksel gelişimlerine ve eğitimlerine sportif faaliyetler önemli katkılar sağlamaktadır. Özürülülerin kendi kendilerine yeterli düzeye getirilmeleri kendilerinin yanısıra ailelerinin ve dolayısıyla toplumun mutlu olması anlamına gelmektedir. Ülke kalkınmasında temel gereklerden birisi de budur ve sosyal devlet anlayışı da bunu gerektirmektedir.

Bu açıklama ve bulgular ışığında önerilerimizi şöyle sıralayabiliriz.

1. Beden eğitimi öğretmeni yetiştiren kurumlarda özel eğitim konusu ayrı bir uzmanlık dalı haline getirilmelidir.
2. Her özel eğitim okul ve sınıfında bir beden eğitimi öğretmeni görevlendirilmelidir.
3. Özel eğitim konusunda kamuoyu oluşturulması için düzenli olarak spor organizasyonları düzenlenmelidir.
4. Beden eğitimi öğretmenleri, spor yöneticileri ve özel eğitimle ilgili diğer kişi ve kuruluşlar iletişim araçlarıyla sürekli bilgilendirilmelidir.
5. Spor kulüpleri özürülülere yönelik etkinliklerde bulunmaları için teşvik edilmelidir.
6. "Spor Okulu" uygulamalarında özürülülere yönelik programlara da yer verilmelidir.
7. Gençlik ve Spor İl Müdürlükleri özürülülere yönelik sportif etkinlik ve çalışmalarında üniversiteler ile yakın ilişki içinde bulunmalıdır.
8. Yeterli düzeyde parasal kaynak sağlanabilmesi için yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Auxter, D. and Pyfer, J. (1985). *Principles and Methods of Adapted Physical Education and Recreation*. Toronto: Times Mirror/ Mosby College Publishing.
2. Barrow, H. M. (1977). *Man and Movement: Principles of Physical Education*. Philadelphia: Lea and Fibeger.
3. Bıyıklı, L. (1989). *Bedensel Özürülü Çocukların Benlik Kavramı (Aile Kabul Düzeyi Açısından)*. (A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
4. Civelek, A. (1991). "Zihinsel Özürülü Çocukların Eğitiminde Bütünleştirme Yöntemi". *Eğitim ve Bilim Dergisi*. 15(62), ss. 47-52.
5. Çağlar, D. (1982). *Ortopedik Çocuklar ve Eğitimi*. (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayın No: 115), Ankara Üniversitesi Basımevi.
6. DPT, (1990). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: 2174.
7. Ergun, N., Algun, C., Dolunay, N. (1990). *Özürülülerde Spor Yaklaşımı, Spor Şurası Bildirileri, (8-11 Mayıs 1990)*. Ankara: Başbakanlık, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü
8. Erkan, N. (1982). *Yaşamboyu Spor*. Ankara: Altın Kitaplar Yayınevi.
9. Gökmen, H. (1988). *Gençlerin Gelişmelerinde Beden Eğitiminin Rolü (Fiziksel, Psikolojik ve Sosyal Gelişmede), Ortaöğretim Kurumlarında Beden Eğitimi ve Sorunları*. (TED Öğretim Dizisi No: 6), Ankara: Şafak Matbaacılık, ss. 59-67.
10. Hurlock, E. B. (1978). *Child Development*. New York: McGraw - Hill Book Comp.
11. Kalyon, T. A. (1990). *Korunmaya Muhtaç ve Özürülülerde Spor, Spor Şurası Bildirileri, (8-11 Mayıs 1990)*. Ankara: Başbakanlık, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü.
12. Kayhan, H. (1993). *8 Nisan Fizyoterapistler Günününün Düşündürdükleri*, *Milliyet Gazetesi*. (8 Nisan 1993, s. 14).